

УДК 316.4

DOI: 10.31891/2307-5740-2020-278-1-9

КАЛІНІНА С. П.

Інститут підготовки кадрів державної служби зайнятості України, м. Київ

РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ АКТИВІЗАЦІЇ ПІДТРИМКИ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ

Стаття присвячена розвитку соціальної політики України з врахуванням зростаючих вимог щодо соціального захисту та підтримки осіб з інвалідністю. В статті розглядаються основні проблеми формування і реалізації соціальної політики в Україні, питання соціального захисту вразливих груп населення, резюмуються напрями діяльності держави щодо осіб з інвалідністю та їх зв'язок з іншими напрямками реалізації соціальної політики держави.

Ключові слова: соціальна політика, особи з інвалідністю, державне регулювання, працевлаштування, реабілітація.

KALININA S.

Ukrainian State Employment Service Training Institute

DEVELOPMENT OF THE SOCIAL POLICY OF UKRAINE IN THE CONTEXT OF THE ACTIVATION OF SUPPORTING PERSONS WITH DISABILITIES

The article is devoted to the problem of development of social policy in Ukraine taking into account the growing demands for social protection and support for persons with disabilities. The author discusses the importance of social policy, types of social provision and place of social support to person with disabilities in the whole system of social policy. The article deals with the main problems of formation and implementation of social policy in Ukraine, issues of social protection of vulnerable groups of population, summarizes directions of activity of the state in relation to persons with disabilities and their connection with other directions of realization of social policy of the state. Particular focus is on problems in education, health care, transportation, infrastructure, and housing for people with disabilities as well as the problem of inclusion of these people in the society at whole and separate social groups in particular. The article concludes with suggestions for further research in the domain of state support of person with disabilities in relation to overall social policy of the country.

Keywords: social policy, person with disability, government regulation, employment, rehabilitation.

Постановка проблеми. В Україні соціальна політика займає важливе місце серед інших питань стратегічного розвитку країни. Уряд багато років назад обрав шлях на євроінтеграцію, що відкриває перед Україною багато можливостей, але водночас вимагає проведення ряду реформ, в тому числі і в соціальній сфері, для того, щоб досягти високих соціальних стандартів, в першу чергу провідних країн-членів ЄС. Ці процеси проходять одночасно із впровадженням в Україні положень Концепції ООН щодо захисту прав осіб з інвалідністю. Варто відмітити, що діяльність з підтримки осіб з інвалідністю не є ізольованою і тісно пов'язана як з існуючим станом розвитку багатьох сфер суспільного життя, так і тими заходами, які реалізуються державою в цих сферах в рамках загальнодержавної соціальної політики. Тому більшість проблем, що існують в соціальній сфері в Україні, мають вплив на темпи і якість реалізації заходів з підтримки осіб з інвалідністю. Саме тому розгляд питання вдосконалення соціальної політики України в контексті активізації підтримки осіб з інвалідністю є дуже важливим на сьогоднішній день.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Колосовська І., вивчаючи проблему реформування соціальної політики держави як регулятора розвитку соціальної сфери [1], робить наголос на важливості довгострокових програм підтримки вразливих верств населення, включаючи осіб з інвалідністю. Мних М. В. досліджує проблему формування соціальної політики України в умовах асоційованого членства України в ЄС і схиляється до думки, що необхідним є будівництво Європейської соціальної моделі в Україні [2]. Серед інших науковців, праці яких присвячені проблемам соціальної політики в Україні в цілому і проблемам зайнятості населення зокрема, варто відмітити Колога А. М. [3], Лібанову Е. М. [4], Маршавіна Ю.М. [5], Міщук Г. Ю. [6]. Професор Лучик С. Д. окремі свої праці присвятив проблемам працевлаштування осіб з інвалідністю [7], що є однією з найважливіших на сьогодні завдань не лише в Україні, а й багатьох інших країнах світу.

Не дивлячись на велику кількість опублікованих праць, присвячених проблемам соціальної політики та окремим питанням соціального захисту та підтримки осіб з інвалідністю, в умовах постійних змін, що відбуваються в Україні, важливо додатково розглянути проблему розробки та реалізації соціальної політики в Україні в контексті активізації підтримки осіб з інвалідністю.

Метою статті є критичний аналіз процесів активізації підтримки осіб з інвалідністю і зв'язок цих процесів з подальшим розвитком соціальної політики в Україні.

Виклад основного матеріалу. Про соціальну політику говориться багато: про її напрями, масштаби, способи реалізації, цільові групи населення тощо. Це важливий стратегічний напрям діяльності будь-якого уряду країни. Постійні виклики часу створюють додаткові проблеми в соціальній сфері і змушують постійно повертатися до найгостріших питань: допомога особливо вразливим групам населення, боротьба із безробіттям, забезпечення гідного дитинства, материнства й старості. Всі ці заходи спрямовані, в

першу чергу, на подолання і попередження проблеми бідності й соціальної нерівності. Серед усіх цих важливих завдань окремим завданням є покращення життя осіб з інвалідністю.

Одним з ключових елементів соціальної політики є соціальний захист. Як слушно відмічає Москаленко В. В.: «Соціальний захист – це засіб збереження стабільності та злагоди в суспільстві...» [8]. Тісно з поняттям соціального захисту пов'язане поняття «соціальне забезпечення». Соціальне забезпечення є необхідним інструментом в реалізації завдань соціального захисту. Найчастіше основними напрямками реалізації соціального захисту у формі соціального забезпечення виділяють такі:

- пенсійне забезпечення;
- допомога у випадку безробіття;
- допомога сім'ям з дітьми;
- допомога різним уразливим групам населення;
- соціальне обслуговування окремих груп населення;
- медичне обслуговування і лікування;
- санаторно-курортне лікування;
- забезпечення житлом;
- надання освітніх послуг;
- надання соціальних пільг;
- інші форми соціального забезпечення.

В ч. 1 ст. 46 Конституції України зазначено право громадян на соціальний захист, що «включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності» [9]. Деталізація норм основного закону щодо соціального захисту осіб з інвалідністю здійснюється у Законі України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» [10]. Відповідно до статті 4 вказаного документу діяльність держави щодо осіб з інвалідністю виявляється у створенні правових, економічних, політичних, соціальних, психологічних та інших умов для забезпечення їхніх прав і можливостей нарівні з іншими громадянами для участі в суспільному житті полягає в:

– усуненні перепон і бар'єрів, що заважають особам з інвалідністю реалізовувати їх права та задовольняти потреби, у тому числі стосовно доступу до об'єктів громадського та цивільного призначення, благоустрою, транспортної інфраструктури, дорожнього сервісу, транспорту, інформації та зв'язку, а також з урахуванням індивідуальних можливостей, здібностей та інтересів – до освіти, праці, культури, фізичної культури і спорту;

- охороні здоров'я;
- соціальному захисті;
- забезпеченні виконання індивідуальної програми реабілітації осіб з інвалідністю;
- наданні пристосованого житла;
- сприянні громадській діяльності.

У свою чергу, відповідно до тієї ж статті 4 соціальний захист осіб з інвалідністю є складовою діяльності держави щодо забезпечення прав і можливостей осіб з інвалідністю нарівні з іншими громадянами та полягає у наданні пенсії, державної допомоги, компенсаційних та інших виплат, пільг, соціальних послуг, здійсненні реабілітаційних заходів, встановленні опіки (піклування) або забезпеченні стороннього догляду.

Якщо детально проаналізувати ситуацію, що склалася на сьогоднішній день в Україні у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю, то неважко побачити ряд невирішених проблем за кожним напрямом державної підтримки осіб з інвалідністю. Так, особи з інвалідністю, законодавством визначені, як громадяни, що вимагають соціального захисту і соціальної підтримки. Водночас все частіше піднімається питання про те, що крім фінансової допомоги, допомоги з реабілітації та працевлаштування осіб з інвалідністю, важливою є проблема інклюзії в суспільстві. Багато в цьому напрямку вже зроблено в сфері освіти, тоді як ринок праці ще потребує суттєвих змін.

Іншим доволі складним завданням виявилось забезпечення безбар'єрності і доступності осіб з інвалідністю до будівель і споруд загального користування, транспорту, доріг, інших об'єктів інфраструктури. За цим напрямом залишається ще багато роботи і це безпосередньо впливає й на інші напрями підтримки – в сфері освіти, охорони здоров'я, працевлаштування, в цілому забезпечення участі в суспільному житті.

В сфері охорони здоров'я також відбуваються зміни, проте через брак фінансових коштів, державний сектор суттєво відстає від приватного. В свою чергу, не кожна особа з інвалідністю може самостійно забезпечити собі медичне обслуговування, тим більше у приватних закладах охорони здоров'я.

В сфері освіти ситуація здається дещо кращою. Активне впровадження реформи щодо інклюзивного навчання на всіх освітніх рівнях вже приносить свої результати. З'явилося більше дитячих садків, шкіл, закладів професійної, технічної та вищої освіти, адаптованих до того, щоб там навчалися особи з інвалідністю. Серед проблем залишаються адаптація інших закладів освіти, продовження підготовки науково-педагогічних кадрів для роботи з особами з інвалідністю, забезпечення осіб з інвалідністю необхідними засобами для забезпечення можливості навчатися на рівні з іншими.

Важливою проблемою є проведення вчасної і в повному обсязі реабілітації осіб з інвалідністю. Система, що діє сьогодні в Україні, є дуже неефективною. Крім браку ресурсів, недосконалими є процеси і процедури, що лежать в основі прийняття та реалізації рішень щодо індивідуальних програм реабілітації осіб з інвалідністю. У той час як виконання програм реабілітації виділено як окремий напрям соціальної підтримки осіб з інвалідністю.

Важливим етапом забезпечення права особи з інвалідністю на самостійне проживання і незалежність від інших осіб є забезпечення житлом. Зрозумілим є те, що це житло має бути пристосоване до потреб осіб з інвалідністю. Однак, досить часто такі особи в Україні залишаються сам на сам зі своїми проблемами. По-перше, отримання індивідуального житла залишається проблематичним. По-друге, розумне пристосування цього житла потребує додаткових фінансових вкладень, що не завжди вдається забезпечити вчасно. По-третє, сама будівля, в якій знаходиться квартира (якщо мова йде про багатоквартирний будинок), також потребує адаптації.

Окремим напрямом підтримки осіб з інвалідністю є надання якісних соціальних послуг. В 2019 році було прийнято Закон України «Про соціальні послуги» [11], що визначає основні організаційні та правові засади надання соціальних послуг, спрямованих на профілактику складних життєвих обставин, подолання або мінімізацію їх негативних наслідків, особам/сім'ям, які перебувають у складних життєвих обставинах. До таких життєвих обставин віднесено і настання інвалідності. Крім того, діє Державний стандарт соціальної послуги підтриманого проживання осіб похилого віку та осіб з інвалідністю [12], який визначає порядок надання соціальних послуг особам з інвалідністю у повсякденному житті. Проте як слушно нагадують автори посібника «Соціальний супровід людей з інвалідністю на робочому місці» [13], в Україні не розроблено законодавство щодо надання соціальних послуг для осіб з інвалідністю у трудовій діяльності, а саме щодо супроводу на робочому місці.

Нарешті, для повноцінного соціального життя особи з інвалідністю важливим є забезпечення їй доступу до активного громадського життя. Це також, з іншого боку, дозволить і суспільству сформувати позитивну думку щодо осіб з інвалідністю, краще зрозуміти таких людей і прийняти їх такими, як вони є. Забезпечення такого доступу тісно пов'язано і з вище наведеними пунктами, і з тим, як налагоджена комунікація з особами з інвалідністю, транспортна підтримка, забезпечення супроводом тощо.

В цілому при детальному вивченні питання підтримки осіб з інвалідністю зрозумілим стає, що це завдання є багатостороннім і не звужується лише до фінансової підтримки. Важливим є врахування тісною взаємодії між різними галузями діяльності держави. Цей взаємозв'язок потрібно враховувати під час розробки соціальної політики держави, особливо при розробці плану вдосконалення діючих процедур і процесів. Більш того, сьогодні перед державою стоїть вимога стати на щабель вище – зі звичайного формального виконання ряду цілей матеріального характеру, до кардинальної перебудови суспільної свідомості і зміни ставлення до особи з інвалідністю.

Висновки. Соціальна політика є однією з найважливіших сфер діяльності держави. Важливим напрямом реалізації цієї політики є підтримка осіб з інвалідністю. Водночас така підтримка неможлива без гармонійної взаємодії між різними галузями суспільного життя – освітою, охороною здоров'я, культурою тощо. Більш того, підвищення вимог з боку міжнародних організацій щодо захисту прав осіб з інвалідністю вимагає підвищення стандартів не лише на рівні соціального забезпечення, але й проведення ряду реформ в інших сферах діяльності держави, що дозволить підвищити рівень якості життя осіб з інвалідністю і полегшити процеси соціальної та професійної реабілітації цих людей. Тому важливим подальшими напрямами дослідження варто відмітити необхідність вивчення процесів проведення реформ в Україні, які прямо чи опосередковано торкаються питання осіб з інвалідністю; вивчення окремих проблем в освіті, охороні здоров'я, культурі, транспорті тощо, які також стосуються осіб з інвалідністю. Не менш важливим є вивчення думки суспільства, ролі приватного сектору, соціальних підприємств та громадських організацій в реалізації соціальної політики держави в цілому та в сфері захисту та реалізації прав осіб з інвалідністю зокрема.

Література

1. Колосовська І. Сучасні підходи у реформуванні соціальної політики держави як регулятора розвитку соціальної сфери / І. Колосовська // Ефективність державного управління : збірник наукових праць – 2015. – Вип. 43. – С. 152–158.
2. Мних М. В. Соціальна політика нашої держави в умовах асоційованого членства України в ЄС [Електронний ресурс] / М. В. Мних // Український соціум. – 2015. – № 3 (54). – С. 114–124. – Режим доступу : https://ukr-socium.org.ua/wp-content/uploads/2015/07/114-124_no-3_vol-54_2015_UKR.pdf
3. Колот А. М. Соціально-трудова сфера в координатах нової економіки: розширення можливостей та нові загрози / А. М. Колот // Соціально-трудова сфера в умовах становлення нової економіки: глобальні виклики та доміанти розвитку : зб. тез доп. учасників круглого столу, 15 трав. 2018 р. / Мін-во освіти і науки України, ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана» [та ін.] ; [редкол. : А. М. Колот (голова) та ін.]. – Київ : КНЕУ, 2018. – С. 7–15.
4. Соціально-економічний потенціал сталого розвитку України та її регіонів : національна доповідь / за ред. Е.М. Лібанової, М.А. Хвесика. – К. : ДУ ІЕПСР НАН України, 2014. – 776 с.
5. Маршавін Ю. М. Імператив політики зайнятості в умовах турбулентного розвитку вітчизняної економіки / Ю. М. Маршавін // Економіка та держава. – 2018. – № 7. – С. 4–8.
6. Міщук Г. Ю. Соціальне підприємництво: критерії ідентифікації та проблеми розвитку / Г. Ю. Міщук, Р. Р. Пилипчук // Демографія та соціальна економіка. – 2017. – № 2 (30). – С. 152–165.

7. Лучик М. В. Особливості працевлаштування осіб з інвалідністю в Україні / М. В. Лучик // Інновації партнерської взаємодії освіти, економіки та соціального захисту в умовах інклюзії та прагматичної реабілітації соціуму : матеріали III міжн. наук.-практ. конф. (м. Кам'янець-Подільський, 19–20 квітня 2019 р.). – С. 33–35.
8. Москаленко В. В. Сутність соціального захисту та його місце в політиці соціальної держави [Електронний ресурс] / В. В. Москаленко // Наукові записки. – 2003. – Том 21. – Режим доступу : http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/8399/Moskalenko_Sutnist.pdf
9. Конституція України [Електронний ресурс] : закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
10. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні [Електронний ресурс] : закон України від 21.03.1991 № 875-XII. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12>
11. Про соціальні послуги [Електронний ресурс] : закон України від 17.01.2019 № 2671-VIII. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19?find=1&text=%D1%96%D0%BD%D0%B2%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B4#w11>
12. Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги підтриманого проживання осіб похилого віку та осіб з інвалідністю [Електронний ресурс] : наказ Міністерства соціальної політики України від 07.06.2017 № 956. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0806-17>.
13. Волгіна О.М. Соціальний супровід людей з інвалідністю на робочому місці: посібник / О. М. Волгіна, О.Л. Іванова ; ПРООН в Україні, Спільна Програма «Сприяння інтеграційній політиці та послугам для людей з інвалідністю в Україні». – К. : Ваіте, 2018. – 36 с.

References

1. Kolosovska I. Suchasni pidkhody u reformuvanni sotsialnoi polityky derzhavy yak rehulitora rozvytku sotsialnoi sfery / I. Kolosovska // Efektyvnist derzhavnogo upravlinnia : zbirnyk naukovykh prats – 2015. – Vyp. 43. – S. 152–158.
2. Mnykh M. V. Sotsialna polityka nashoi derzhavy v umovakh asotsiiovanoho chlenstva Ukrainy v YeS [Elektronnyi resurs] / M. V. Mnykh // Ukrainskyi sotsium. – 2015. – № 3 (54). – S. 114–124. – Rezhym dostupu : https://ukr-socium.org.ua/wp-content/uploads/2015/07/114-124_no-3_vol-54_2015_UKR.pdf
3. Kolot A. M. Sotsialno-trudova sfera v koordynatakh novoi ekonomiky: rozshyrennia mozhlyvosti ta novi zahrozy / A. M. Kolot // Sotsialno-trudova sfera v umovakh stanovlennia novoi ekonomiky: hlobalni vyklyky ta dominanty rozvytku : zb. tez dop. uchastykiv kruhloho stolu, 15 trav. 2018 r. / Min-vo osvity i nauky Ukrainy, DVNZ «Kyiv. nats. ekon. un-t im. Vadyma Hetmana» [ta in.]; [redkol. : A. M. Kolot (holova) ta in.]. – Kyiv : KNEU, 2018. – С. 7–15.
4. Sotsialno-ekonomichnyi potentsial staloho rozvytku Ukrainy ta yii rehioniv : natsionalna dopovid / za red. E.M. Libanovoi, M.A. Khvesyky. – K. : DU IEPSSR NAN Ukrainy, 2014. – 776 s.
5. Marshavin Yu. M. Imperativ polityky zainiatosti v umovakh turbulentnoho rozvytku vitchyznianoї ekonomiky / Yu. M. Marshavin // Ekonomika ta derzhava. – 2018. – № 7. – S. 4–8.
6. Mishchuk H. Yu. Sotsialne pidpriemnytstvo: kryterii identyfikatsii ta problemy rozvytku / H. Yu. Mishchuk, R. R. Pylypchuk // Demohrafiia ta sotsialna ekonomika. – 2017. – № 2 (30). – S. 152–165.
7. Luchyk M. V. Osoblyvosti pratsevlashchuvannia osib z invalidnistiu v Ukraini / M. V. Luchyk // Innovatsii partnerskoi vzaïemodii osvity, ekonomiky ta sotsialnoho zakhystu v umovakh inkluzii ta prahmatychnoi rehabilitatsii sotsiumu : materialy III mizhn. nauk.-prakt. konf. (m. Kamianets-Podilskyi, 19–20 kvitnia 2019 r.). – S. 33–35.
8. Moskalenko V. V. Sutnist sotsialnoho zakhystu ta yoho mistse v politytsi sotsialnoi derzhavy [Elektronnyi resurs] / V. V. Moskalenko // Naukovi zapysky. – 2003. – Том 21. – Rezhym dostupu : http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/8399/Moskalenko_Sutnist.pdf
9. Konstytutsiia Ukrainy [Elektronnyi resurs] : zakon Ukrainy vid 28.06.1996 № 254k/96-VR. – Rezhym dostupu : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
10. Pro osnovy sotsialnoi zakhyshchenosti osib z invalidnistiu v Ukraini [Elektronnyi resurs] : zakon Ukrainy vid 21.03.1991 № 875-XII. – Rezhym dostupu : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12>
11. Pro sotsialni posluhy [Elektronnyi resurs] : zakon Ukrainy vid 17.01.2019 № 2671-VIII. – Rezhym dostupu : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19?find=1&text=%D1%96%D0%BD%D0%B2%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B4#w11>
12. Pro zatverdzhennia Derzhavnogo standartu sotsialnoi posluhy pidtrymanoho prozhyvannia osib pokhyloho viku ta osib z invalidnistiu [Elektronnyi resurs] : nakaz Ministerstva sotsialnoi polityky Ukrainy vid 07.06.2017 № 956. – Rezhym dostupu : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0806-17>.
13. Volhina O.M. Sotsialnyi suprovid liudei z invalidnistiu na robochomu mistsi: posibnyk / O. M. Volhina, O.L. Ivanova ; PROON v Ukraini, Spilna Prohrama «Spryiannia intehratsiini politytsi ta posluham dla liudei z invalidnistiu v Ukraini». – K. : Vaite, 2018. – 36 s.

Рецензія/Peer review : 27.02.2020

Надрукована/Printed : 11.03.2020
Прорецензовано редакційною колегією